

BEWEGINGSONDERWIJS ALS ZORGV

Een voetstap is drie tegels tot het einde van de straat en je gaat niet rennen, doe je het wel is het te laat, onherroepelijk. Het zebepad is lang en niet zonder gevaar als je op de zwarte balken stapt, stort je wereld in elkaar en dat wil je niet. De zevende lantaarnpaal. Je kan er niet omheen, drie tikjes en je mag weer door, zo werkt het systeem heel eenvoudig. Vraag me niet waarom, het moet nou eenmaal zo en zo en zo en niet anders... (1) Door: Karel Verweij

TERUGBLIK

In deel 2 is een drietal voorbehouden gemaakt bij de effecten van het remediërende bewegingsonderwijs. Ten eerste hebben dit soort bewegingspraktijken tot doel een minimumniveau aan te brengen waardoor de mogelijkheden van leerlingen niet gelden als uitgangspunt. Ten tweede veroorzaakt goed bewegingsonderwijs voor alle leerlingen, in toenemende mate, een vergroting van de niveaoverschillen. Het bijspijkeren van bewegingszwakke leerlingen naar een samenbrengend bewegingsniveau is onhaalbaar. Ten derde is bewegen een verhoudingswijze; het draagt steeds de sporen van het netwerk waarin het optreedt. In een relationeel bewegingsconcept wordt uitval daarom zoveel mogelijk in hetzelfde sociale verband bestreden. Het invoegen in de bewegingssituaties waarin de leerling uitgevoerd raakt kan niet in een andere groepspraktijk worden voorbereid.

Teruglezend steunt deel 2 op twee uitgangspunten. Allereerst is het een verzet tegen onderwijstechnologieën. Achter het zorgverbredingsdenken steekt de gedachte dat leerkrachten een bewegingsniveau bij leerlingen kunnen aanbrengen. Daarmee wordt de maakbaarheid van bewegingsgedrag door de leerkracht overschat. Bewaking en beheersing van leerprocessen verhindert vaak juist dat er activiteiten bij leerlingen ontstaan. Daarnaast is deel 2 een manifest tegen uitstoting. Hoewel onderkend wordt dat onderwijsprocessen gescheiden leertrajecten kunnen veroorzaken, wordt een pleidooi gevoerd voor inclusie (sociale insluiting) en leren bewegen in heterogene schoolgroepen.

NUANCERINGEN

Met deze kritische kanttekeningen bij remediërend bewegingsonderwijs ontstaat de indruk dat extra leertijd geen waarde kan hebben. Drie nuanceringen.

Eerder werd aangestipt dat het in de grote reguliere schoolgroepen moeilijk is om de minder goede leerlingen ook leeransen te bieden. Het kan dan ook voor de leerling en de leerkracht een hele verlichting zijn om buiten de gewone lessen in een kleinere groep en in een informeler sfeer wat te oefenen. Leerlingen met een bewegingsachterstand kunnen

hier succes ervaren en zo een 'duwtje in de rug krijgen' waardoor ze bewegen weer leuk gaan vinden. Dit soort lessen kan de leerkracht helpen vertrouwen bij zichzelf en het kind te wekken en uit te zoeken wat de leerling wel kan, wel wil en hoe het leert. Mogelijk kan de leerling geholpen worden voor zichzelf leersituaties aan te passen zodat hij in de gewone gymlessen minder aangewezen is op de hulp van anderen. Het kunnen voldoen aan een minimumniveau is niet hetzelfde als het verkleinen van niveaoverschillen. Extra leertijd kan leerlingen helpen een bepaalde niveaudrempel te overschrijden waardoor ze kunnen deelnemen.

Beweegnormen en (potentiële) mogelijkheden van leerlingen hoeven elkaar niet tegen te spreken. Daar waar een leerling op grond van succeservaringen een positief zelfbeeld in bewegingssituaties heeft ontwikkeld mag een leerkracht aan disposities appelleren.

Conclusie: extra bewegingstijd kan leerkrachten en uitgevoerd geraakte leerlingen helpen openingen te vinden om leerlingen in de gewone lessen beter tot hun recht te laten komen.

Er zijn drie vormen van remediërend bewegingsonderwijs te onderscheiden:

- 1 rondom de lessen bewegingsonderwijs
- 2 een lessenreeks primair gericht op het verbeteren van een bepaalde bewegingsvaardigheid
- 3 een langduriger leertraject voor leerverstoorde jeugdigen met een (grote) bewegingsachterstand waarbij het vermogen te leren min of meer is aangetast.

Deze derde vorm van extra leertijd wordt hieronder uitgewerkt. Uitgangspunt is hierbij 'Club Extra'. Dit is een bewegingsverband uit de buitenschoolse bewegingscultuur bedoeld voor kinderen van de basisschoolleeftijd, die zich om enigerlei reden geen plaats weten te verwerven op een gewone sportvereniging. Club Extra is zowel een remediërende bewegingspraktijk als een sportstimuleringsproject. Aan de ene kant is het een soort 'vrijtijdsonderwijs'; er wordt geprobeerd de leer- en/of gedragsproblemen (die het lidmaatschap

ERBREDING (3)

van de kinderen bij een gewone sportclub verhinderen) weg te nemen. Aan de andere kant is het een 'omnivereniging' waar de kinderen met allerlei takken van sport kunnen kennismaken. Het lidmaatschap bij Club Extra is dan ook tijdelijk; het is de bedoeling dat ze na verloop van tijd (na een half tot ongeveer tweeënhalf jaar) de overstap naar een gewone sportvereniging maken. In deze tekst is gekozen voor de naam 'Sportclub Extra' om te benadrukken dat de vereniging onderdeel uitmaakt van de georganiseerde bewegingscultuur. De tekst is gebaseerd op mijn ervaringen als lesgever bij Sportclub Extra in de Gemeente Haarlemmermeer.

VOORUITBLIK

Bij Sportclub Extra wordt een onderscheid gemaakt in een 'invoegingsfase' en een 'beïnvloedingsfase'. In de eerste fase worden de kinderen ingeleid in bepaalde gewoonten ('zo zijn onze manieren') die lucht geven en hen helpen zich in deze groepspraktijk op hun gemak te voelen. De tweede fase is meer productgericht; getracht wordt het bewegingsgedrag van de kinderen te verrijken. Hiertoe ontwerpt de lesgever krachtige leeromgevingen die de potentiële mogelijkheden van deelnemers aanspreken. Een uitwerking van de beïnvloedingsfase blijft hier achterwege, de tekst richt zich op de invoegingsfase.

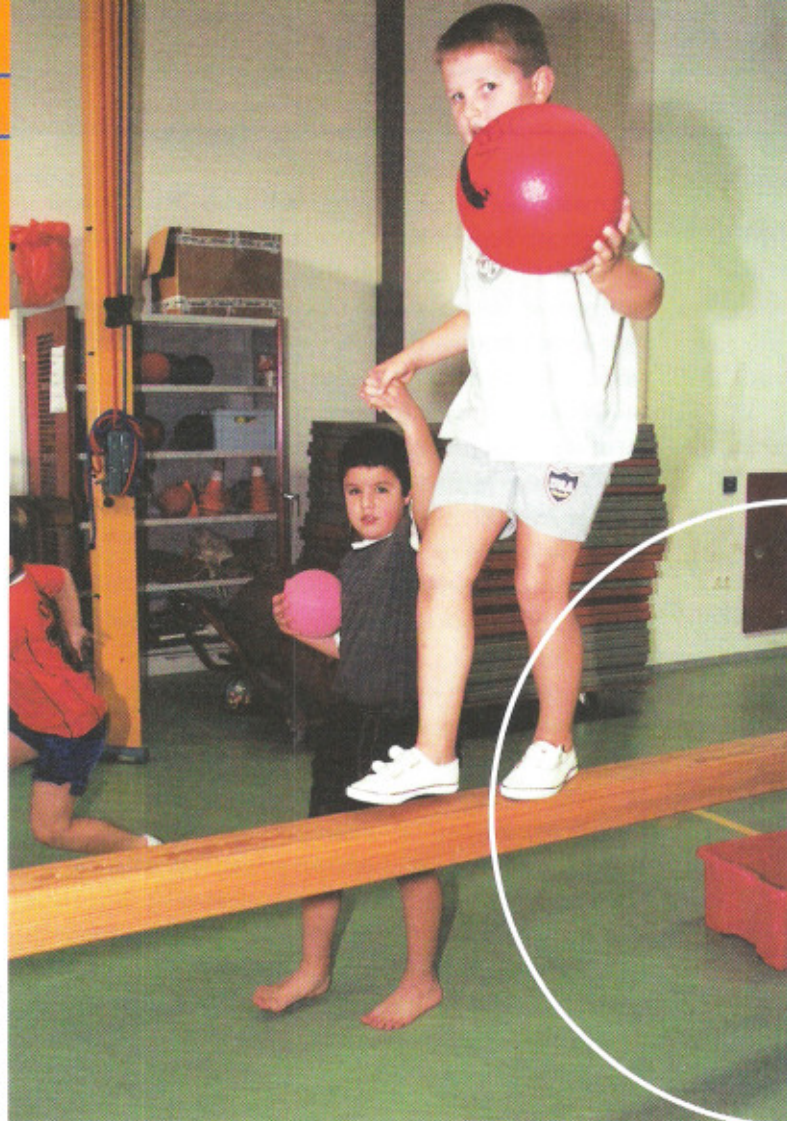
Hierin staat 'ontwerpend lesgeven' centraal. Dit (educatieve) ontwerpen wordt toegepast op drie thema's: omgangsstijlen, activiteitskeuze en organisatievormen. De didactische toepassing van deze gebieden kan als volgt verwoord worden:

- omgangsstijlen: het zo met deelnemers communiceren dat ze meer zichzelf kunnen zijn
- activiteitskeuze: het zo vormgeven van een aanbod van bewegingssituaties dat deelnemers naar hun mogelijkheden kunnen meedoen
- organisatievormen: het zo kiezen van regels dat de deelname aan bewegingssituaties gemotiveerder gaat verlopen.

Een vooruitzicht op de inhoud

De volgende paragraaf handelt over 'leerverstoorde' kinderen. Bij deze kinderen is het leren zelf aangetast. Nadat het onderscheid en de samenhang van leer- en gedragsproblemen is benadrukt worden gedragskenmerken van leerverstoorde kinderen gegeven. Deze worden vervolgens opgenomen in 'parameters' waarmee de kwaliteit van leersystemen kan worden geschat. Deze aanzet vraagt om discussie. In de paragraaf daaropvolgend worden pedagogische uitgangspunten van een orthodidactiek bewegingsonderwijs beschreven die kunnen helpen de inbreng van leerverstoorde kinderen te optimaliseren.

In de laatste paragraaf worden deze pedagogisch/didacti-

FOT. ANITA BIEBERMAN

Gelukkig heb ik hulp

sche denkbeelden gepraktiseerd naar een bepaalde werkwijze. Doel van deze werkwijze (2) is op te sporen wat de bewegingsmogelijkheden van deelnemers zijn. Essentieel hierbij is dat de aansturende functie van de 'leerkracht' verdwijnt ten gunste van een initiërende rol van 'leerlingen'. (3) De tekst wordt besloten met enkele samenvattende slotopmerkingen.

Vanwege de omvang wordt in deze aflevering alleen de paragraaf over leerverstoorde kinderen behandeld.

LEERVERSTOORDE KINDEREN

Gedragskenmerken

Het is een bonte verzameling kinderen die in hun eerste les bij Sportclub Extra de kleedkamer binnenstormen: onhandige kinderen, hoogbegaafden (voor wie bewegen maar geen betekenis wil krijgen), kinderen met een lichte lichamelijke of verstandelijke beperking, lastposten die steeds voor stennis zorgen, kinderen die afzijdig blijven en niet weten hoe ze af moeten stemmen op anderen, kinderen met overgewicht, on-aandachtige overbeweeglijke kinderen, enzovoort. Grofweg kunnen ze ingedeeld worden in twee categorieën:

- kinderen die bij de deelname aan bewegingssituaties gehinderd worden door 'technisch/instrumentele' factoren
- kinderen die bij de deelname aan bewegingssituaties gehinderd worden door 'sociaal/emotionele' factoren. ▶▶

Het maakt heel wat uit of deelname bemoeilijkt wordt door bewegingsonhandigheid of door voor anderen hinderlijk gedrag. Toch hangen deze categorieën ook met elkaar samen. In 'Stress en stressbuffers in schoolklassen' (4) wijst Van der Wolf op de samenhang van leermoeilijkheden en het onvermogen de sympathie van medeleerlingen en de leerkracht te verwerven. Verondersteld wordt dat 'leergestoorde kinderen in het algemeen passief betrokken zijn bij het leerproces. Deze kinderen proberen onvoldoende nieuwe informatie te integreren met wat eerder is geleerd en beoordelen niet zorgvuldig inkomende informatie. Dit geldt zowel voor leerstof als voor sociale informatie.' (5) De ontstane passiviteit in leersituaties bemoeilijkt ook de omgang met medeleerlingen.

De samenhang van leer- en gedragsproblemen heeft alles te maken met de leergeschiedenis van deze kinderen. Leerverstoorde kinderen zijn langdurig blootgesteld aan leertaken die ze niet konden oplossen en hebben het idee ontwikkeld dat er geen verband bestaat tussen hun inspanningen en het resultaat. De ervaring van voortdurend falen leidt ertoe dat zij er van uit gaan dat ze onvoldoende capaciteiten bezitten om leertaken tot een goed einde te brengen. Dit leidt uiteindelijk tot een apathische houding; ze denken de omstandigheden waaraan ze onderhevig zijn niet meer te kunnen beïnvloeden. Ze verliezen hun zelfrespect en gaan meer en meer onder hun kunnen presteren.

Hoewel deze gegevens voortkomen uit onderzoek naar cognitieve leerprocessen, en niet naar handelingsgerichte leerprocessen, is deze neergaande spiraal waarin kinderen met leermoeilijkheden belanden ook voor de begeleider van Sportclub Extra herkenbaar. Met de volgende verzameltermen kan dit proces gesignaleerd worden:

- interessevernaauwing
- verminderende succesgerichtheid
- afnemende beoordeling van de effecten van eigen handelen
- afnemende concentratie op de leertaak
- vermindering van adequate probleemoplossende werkwijzen
- toenemende inactiviteit
- misluk- en toetsangst
- negatief zelfbeeld
- onjuiste inschatting van de eigen mogelijkheden
- toenemend gevoel van onvermogen invloed op de omgeving uit te kunnen oefenen
- toeschrijven van 'lukken' aan externe factoren en 'mislukken' aan zichzelf
- dalende inventiviteit om sociale conflicten op te lossen
- op grond van een gebrek aan zelfwaardering een meer onderdanige benadering van medeleerlingen
- toenemende afzijdigheid; naar medeleerlingen en de leerkracht
- toenemende gerichtheid op eigen falen; verlies aan wederkerigheid.

INTENTIONALITEIT

Leersystemen zijn met de volgende 'parameters' (6) te verstaan:

- onbevangingheid - fouten maken en ervan leren
- aandachtigheid - zich op 'iets' of 'iemand' richten
- ontvankelijkheid - waarde ontlenen en beantwoorden
- betrokkenheid - 'iets' willen kunnen
- wendbaarheid - inzichten toepassen in andere situaties.

De keuze van deze parameters is behoorlijk willekeurig. Toch kunnen ze helpen de kwaliteit van iemands leersysteem nauwkeuriger te plaatsen. In welke mate experimenteert iemand? Wat is de aard van iemands aanwezig zijn? Hoe voegt iemand zich? Wat en hoe wil iemand leren? Hoe past iemand zich aan de steeds wisselende omstandigheden aan? Mogelijk worden de vijf begrippen dekkend omschreven met de volgende onderzoeksvraag: welke activiteiten onderneemt iemand samen met anderen in bewegingssituaties en welke betekenissen worden daarbij herhaaldelijk 'geconstrueerd'?

Om aansluiting bij deelnemers te vinden dienen lesgevers antwoorden te vinden op de volgende vragen:

- onbevangingheid: welke activiteiten zijn onbelast?
- aandachtigheid: waar is iemand opmerkzaam op?
- ontvankelijkheid: waarin is iemand open?
- betrokkenheid: waar ligt iemands passie?
- wendbaarheid: hoe wordt deelname hernomen?

Zorgverbredende begeleiders sluiten aan op de inbreng van deelnemers. In deel 4 wordt dit verder uitgewerkt.

Wordt vervolgd

Noten

- 1 Tegels - H. van Veen 'Vogelmucht II z'n mooiste liedjes' Harlekijn / Polydor
- 2 In deze tekst wordt geen onderscheid gemaakt tussen pedagogiek, didactiek en methodiek.
- 3 Om deze andere verhouding te benadrukken, en recht te doen aan het vrijetijd domein, heb ik de termen 'lesgever'/'begeleider' en 'kinderen'/'deelnemers' gebruikt.
- 4 Opgenomen in: *Kinderen: schoolproblemen en stress* redactie; J. C. van der Wolf Boom Meppel/Amsterdam 1991
- 5 Idem pagina 119
- 6 'Parameter': grootheid waarmee de toestand van een systeem beschreven kan worden *Kramers groot woordenboek Nederlands* Elsevier/Meulenhoff Educatief Amsterdam/Brussel 1986

